

דיקא נמוי, דכתיב בפסוק אחר לגבי כלב יב-א שנקרא הקניזי, דהיינו שהיה רק מבני ביתו של קנז וגדל אצלו, שמע מינה שאינו בנו כעתיאל, ולכן לא נקרא בן קנז.

עזובה זו מריב, ולמה נקרא שמה עזובה, שהכל עזובה מתחילתה, שהיתה חולנית בצעירותה ועזובה כל בחורי ישראל ולא רצו לישא אותה.

וכלב הוליד את עזובה.

ותמהינן וכי הוא ילדה, והלא מינסב הוא נסיב לה, כמו שנאמר שלקח את אפרת שהיא עזובה אחר שנרפאה.

ומבארינן, אמר רבי יוחנן, כל הנושא לשם שמים כמו כלב שנשא את מרים על אף שהיתה חולה, מפני שבדק באחיה משה ואהרן וראה שהם צדיקים ורוב בני דומין לאחי האם, ולכן מעלה עליו הכתוב כאילו ילדה.

ומבארינן למה נקראה יריעות, משום שהיו פניה דומין ליריעות, שמפני חוליה היתה ירקרוקת, ולא היה בפניה אדמומית כלל.

ואלה בניה, ודרשינן אל תקרי בניה אלא בוניה, שאין אלו שמות בניה, אלא שמות שנקרא בהם בעלה כלב, על שם שבנאה ועשאה כשאר נשים על ידי שנשאה.

רב ושמואל נחלקו איזה בתים עשה להם ה', חד מהם אמר, בתי כהונה ולויה (20) וחד אמר בתי מלכות, ומבארינן היכן מצינו שיצאו מהן כהונה ומלכות מאן דאמר שעשה להם בתי כהונה ולויה, כוונתו על אהרן ומשה שיצאו מיוכבד ומאן דאמר בתי מלכות, ביאר שהכוונה על דוד המלך, שהוא נמוי ממרים קאתי דכתיב, ותמת עזובה היא מרים שהיתה אשת כלב, וכדמפרש לקמן, שהצטרעה ועזובה כולם, ויקח לו כלב את אפרת היא מרים בשמה החדש אחר שהתרפאה, וחזר כלב ולקחה, ותלד לו את חור, וכתיב ודוד בן איש אפרתי, דהיינו שבא מאפרת היא מרים.

וכלב בן הצרון הוליד את עזובה אשה, ואת יריעות, ואלה בניה ישר ושובב וארדון.

ותמהינן, שבפסוק זה שבדברי הימים נאמר שכלב בן הצרון, ואילו בספר במדבר כתוב שכלב בן יפונה.

ומבארינן, באמת כלב היה בן צרון ולמה נקרא בן יפונה, כי הוא בן שפנה מעצת מרגלים, שלא הוציא עמם דיבת הארץ.

ושוב מקשינן, ואכתי תקשי שמצינו שבן קנז הוא, דכתיב וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב, ומפורש שאביו נקרא קנז ולא צרון.

ומתצינן אמר רבא, כלב חורגו בן אשתו דקנז הוה, ועתניאל היה אחיו רק מאמו, ולא מאביו.

בבית הסהר.

20. הגר"ד סולוביצקי ביאר למה זכו דוקא לשכר זה, משום שבגזירת פרעה לא היה כלה

ושאר הראשונים פירשו שהכוונה על פרעה שקבע בתים מסויימים ללדת דוקא בהם, והעמיד בהם שומרים לבדוק אם נולד בן או בת. ובפירוש הטור עה"ת, כתב שנתנן פרעה

חלאה ונערה, ומבארינן, לא שתי נשים בשם חלאה ונערה הואי, אלא אלו שמותיה של מרים, שהיתה בתחילה חלאה חולה, ולבסוף נערה, שכשהתרפאה חזר אליה תואר פניה כנערה.

ועוד כתיב שם, ובני חלאה צרת וצהר ואתנן.

ומבארינן שאלו כלן שמות של מרים, שנקראה צרת, כיון שנעשית צרה לחברותיה שהתקנאו ביופיה.

ונקראה צהר, שהיו פניה מאירים ודומין כצהרים.

ונקראת אתנן, מפני שכל הרואה אותה מתגברת תאותו, ומיד מוליך אתנן לאשתו.

ויצו פרעה לכל עמו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, אמר רבי יופי ברבי חנינא בגזירה זו שנוספה על הגזירה להרוג את ילדי ישראל בלידתן, אף על עמו גזר, (1) [והביא רש"י מדרש תנחומא, שגזירה זו נוספה ביום שנולד משה, ואמרו איצטגניני פרעה אליו, שרואים כי היום נולד מושיען של ישראל, ולא ידוע להם אם הוא יהודי או מצרי, ולכן קבץ את כל עמו ובקש מכלם לתת לו את כל הנולדים ביום זה להרגן ביאור.

ונקרא ישר, על שם שישר את עצמו שלא לטעות עם המרגלים.

ונקרא שובב, על שם ששובב את יצרו, שמרד ביצרו ולא השתתף בעצת המרגלים.

ונקרא ארדון, שרדה את יצרו שהסיתו ללכת עם המרגלים, ואיכא דאמרי שנקרא ארדון על שהיו פניה של מרים דומין לורד, אחר שהתרפאה, [מהרש"א, ויעב"ץ גרס פניו של כלב].

ומבארינן עוד פסוק האמור בדברי הימים לגבי כלב.

ולאשחור אבי תקוע היו שתי נשים חלאה ונערה, אשחור, זה כלב, ולמה נקרא שמו אשחור, שהושחרו פניו בתעניות שהרבה בהן כדי להנצל מעצת מרגלים.

ונקרא אבי, מפני שנעשה לה למרים כאב, שהתעסק בה ברפואות ומזונות להחלימה.

ונקרא תקוע, על שם שתקע את לבו לאביו שבשמים, בהחלטה שלא להשתתף בעצת המרגלים.

היו שתי נשים, ומבארינן שלא היתה לו אלא אחת, אלא שנעשה מרים כשתי נשים.

דיתליד ליהודאי בנהרא תרמניה. ותמה מהר"ל דיסקין מסוגיין שמשמע כרש"י שצוה לכל עמו להשליך ילדיהם. וביאר, שבתחילה רק שומרי פרעה השליכו ילדי ישראל ליאור, ובעת שאמרו לו איצטגניני שנולד מושיע ישראל, הערים ונתן רשות לכל עמו לזרוק ילדי ישראל, וכוננתו היתה שכל מצרי ישליך ילד חבירו השנאו עליו,

עם ישראל שהשאיר הבנות, אך שבט לוי שתלוי ביחוס מצד האב היה כלה, ונמצא שהמילדות לא הצילו את עם ישראל מכליה, אך את יחוס השבטים הצילו, ולכן קבלו בשכרן להיות אמהות לשבט לוי וכהונה.

1. בתרגום אונקלוס תרגם בפסוק זה, כל ברא

אמרה לו מרים בתו לעמרם, אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה, שהריט פרעה לא גזר אלא על הזכרים שאמר להשליך ליאור רק את ה"בן הילוד", ואתה כשפרשת מאשתך וגירשתה, ולמדו ממך כלם לעשות כך, בכך גזרת בין על הזכרים ובין על הנקיבות.

ובעוד דבר קשה גזירתך מגזירת פרעה, שפרעה לא גזר אלא להורגן בעולם הזה, שאחר שיהרגו הרי יחזרו לחיות בעולם הבא, ואילו אתה הבאת על בני ישראל גזירה בין בעולם הזה שלא יולידו ילדים ובין בעולם הבא, שכיון שאינם נולדים אינן באים לעולם הבא.

וגזירתך קשה משל פרעה הרשע, שגזירתו ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת, ואילו אתה צדיק, בודאי שגזירתך מתקיימת, שנאמר, ותגזר אומר ויקם לך ומבארין שצדיק גוזר וה' מקיים.

וכששמע עמרם את דבריה, עמד והחזיר את אשתו,⁽³⁾ וכשראו זאת בני ישראל, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן. והיינו שנאמר "וילך", שהלך בעצתה של מרים.

ויקה, ומקשינן הרי כבר היתה אשתו וגירשה, ואם כן ויחזור מיבעי ליה למכתב. ומבארין,

ואמר רבי יוסי בר חנינא, שלש גזירות גזר פרעה.

בתחילה, גזר על המילדות אם בן הוא והמיתן אותו, וסמך עליהן ולא מינה שומרים לדאוג שיקיימו את גזירתו.

ולבסוף העמיד שומרים על הדבר ואמר להם כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו

ולבסוף ביום שנולד משה אף על עמו גזר, ובתחילה גזר רק ליום זה בלבד, אך כיון שהוצפן שלשה חדשים, וראו איצטגנינו שלא הושלך ליאור, המשיך את הגזירה עד שהושלך.

וילך איש מבית לוי ומבארין להיכן הלך, אמר רב יהודה בר זבינא, שהלך בעצת בתו.⁽²⁾

וכמו שמצינו, תנא, עמרם גדול הדור היה, וכלם שמעו לדבריו ועשו כמעשיו, כיון שגזר פרעה הרשע כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, אמר לשוא אנו עמלים ללדת ילדים]- וכמו שדרשו ואת עמלינו אלו הבנים – מהרש"א], עמד וגירש את אשתו, וכשראו בני ישראל שגדול הדור עושה כך עמדו כלן וגירשו את נשותיהן.

הוצרך לכל טענתה שגזירתו קשה משל פרעה, ולכן כתב שמשום נבואתה על לידת משה לא היה מחזיר את יוכבד שהרי כבר היתה מעוברת מנשואין ראשונים כדלהלן, ורק משום טענתה שיחזירו כלם נשותיהם, החזירה.

3. בתרגום יונתן [במדבר י"א כ"ו] כתוב שבשעה שגירש עמרם את יוכבד נישאת לאלצפן

ויטען שטעה וסבר שהוא של ישראל, כי אילולי היה מורה לעמו לזרוק ילדיהם של עצמם היו קושרים עליו קשר, ובערמה זו זרק כל מצרי את ילדי שכינו.

2. הרשב"ם בבבא בתרא ביאר, שהחזירה מפני מרים שהתנבאה שיצא ממנו בן שיושיע את ישראל, והמהרש"א כאן תמה שאם כן למה

וכיון שנולדה בכניסתן למצרים, הרי שבלידת משה היתה בת כמאה ושלושים [וכשהחזירה עמרם כבר היתה מעוברת כדלקמן], שהרי משה יצא ממצרים בן שמונים שנה, וכל גלותם במצרים היתה מאתיים ועשר שנים, נמצא $210-80=130$, ואם כן קשה כיצד נקראה יוכבד "בת לוי" בגיל מבוגר כל כך.

ומבארנין, **אמר רב יהודה שנולדו בה סימני נערות**, חזר לה אורח כנשים, ותואר פניה כימי עלומיה שפשוטו הקמטים.⁽⁵⁾

ותהר האשה ותלד בן, ומקשינן והא הות מייעברא ביה במשה, כבר תלתא ירחי מעיקרא, כדמפרש לקמן, ולמה נאמר שאחר שלקחה שוב הרתה, ומתריצין **אמר רב יהודה בר זבינא**, לכך נכתב בה שוב הריון, כדי שיהיה מקיש לידתה להורתה, מה הורתה שלא בצער, שכן משמע ממה שנכתב אחר ליקוחיה כאילו הרתה כעת, ולא היתה מעוברת עד כה, דהיינו שלא הרגישה כלל צער הריון, ונכתב להקיש להריון שאף

אמר רבי יהודה בר זבינא, שעשה לה מעשה ליקוחין, שעשה לה שמחת נישואין כמו נישואין ראשונים,⁽⁴⁾ **הושיבה באפריון, ואהרן ומרים מרקדין לפניו, ומלאכי השרת אמרו אם הבנים שמחה**.

את בת לוי, ותמהינן איך נקראה יוכבד "בת לוי", וכי אפשר בת מאה ושלושים שנה הויא, ועדיין קרי לה בת, והרי לא נקראים על שם האב אלא בילדות, והיה צריך לומר שלקח את יוכבד דודתו.

ומוכיח שיוכבד היתה בת מאה ושלושים, **דאמר רב המא ברבי חנינא**, ליישב מה שמצינו כשירד יעקב ובניו למצרים, שנאמר שבאו שבעים נפש, ואילו אם תספרם לא תמצא אלא שישים ותשע נפשות, וביאר רב חמא שהנפש השבעים זו יוכבד, שהורתה בדרך ולידתה בין החומות בכניסתן למצרים, ואף שלא נחשבה בין היורדים מארץ ישראל, נמנתה בין הבאים למצרים, וכן מדויק ממה שנאמר, **אשר ילדה אותה ללוי במצרים**, ומשמע שרק לידתה במצרים, ואולם אין הורתה במצרים.

ברם בשם הגר"ח אמרו, שכל מעשה הליקוחין היה באפריון, והיינו שמברכים המקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין, ומקדימין חופה לקידושין ואף שבפועל הקידושין קודמים, אך כיון שישאל נהגו כימי עמרם לעשות חופה ואילו קידושין התחדשו רק במתן תורה, וקודם לה היה אדם פוגע אשה בשוק, [כלשון הרמב"ם בהל' אישות]. ועיין מהרש"א [בבבא בתרא ק"כ]. שנקט שעמרם עשה לה חופה וקידושין.

5. תמה האבן עזרא [בראשית מ"ו ט"ו] למה לא הזכירה התורה את הנס הזה שילדה בגיל מאוחר

בן פרנך והולידה ממנו את אלדד ומידד. לכאורה תמוה אם כן איך החזירה אחר שנטמאה לאיש אחר.

וכבר הקשה הרמב"ן [בבראשית כ"ו ה'] איך נשא עמרם את דודתו, והרי האבות קיימו את כל התורה, ותרין שלא שמרוה אלא בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ, וכן יש ליישב בקושיא זו.

4. הרמב"ם [פ"ט ממלכים ה"א] כתב שבמצרים נצטוה עמרם במצוות יתירות ותמה הכסף משנה מהיכן מקור דבריו. וכתב מהר"ץ חיות שמקורו מסוגיין, שנהג עמרם גיטין וקידושין.

להצפינו ולא גילוהו המצרים, דלא מנו מצרים ליוכבד את חדשי הריונה אלא משעה דאהדרה עמרם בליקוחין שניים, ובאו לבדקה רק אחר תשעה חדשים מנשואיה אלו. ולא ידעו כי היא הות מייעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא, מנשואיה הראשונים לפני שגירשה עמרם, ודבר זה למדנו מפסוק זה, שלכן לא בדקו אחריה כי ילדה מוקדם מפני שהיתה כבר מעוברת את שלשת החדשים האלו.

ולא יכלה עוד הצפינו,

ומקשינן אמאי לא יכלה, ולמה לא תצפניה במחבא, ותיזל ולא תהיה לידו כל זמן שיבדקו בביתה, ומה יש לה לדאוג, הרי לא יגלוהו במחבא.

ומתריצין, אלא, כל היכא דהו שמעי מצראי דמתיליד ינוקא, ממטו ינוקא משלהם התב, וגרמו לו שיבכה, כי היכי דלישמעינהו התינוקות המוסתרים ומעוי ויבכו, כדרך תינוק שבוכה כששומע קול חברו בוכה. ועל כך מצינו דכתיב שאמרה בת קול למי הים בקריעת ים סוף, אחזו לנו שועלים קטנים, שיטביעו את המצרים האלו,

לידתה שלא בצער, וללמוד מכאן לנשים צדקניות שלא היו בכלל פיקתה של חוה, שלא נאמר עליהם גזר דין של חוה, ולא נכתבו בשטר הגזירות והקללות של עצבון לידה והריון.

ותרא אותו כי טוב הוא.

תניא, רבי מאיר אומר, טוב שמו.

רבי יהודה אומר טוביה שמו.

רבי נחמיה אומר שראתה ברוח הקדש שהוא עתיד להיות הגון לנביאות והיינו הטוב שראתה בו.

אחרים אומרים שראתה שנולד כשהוא מהול, (6)

וחכמים אומרים, בשעה שנולד משה נתמלא הבית כולו אור ועל כך נאמר טוב, וכדילפינן, כתיב הכא ותרא אותו כי טוב הוא, וכתיב התב, וירא אלוהים את האור כי טוב, הרי שהאור נקרא טוב.

ותצפנהו שלושה ירחים, ומבארין איך יכלה

ממנה אורח כנשים, וכן דייק הריטב"א [בב"ב ק"כ] שנאמר הנס רק בלידת משה, כי עיקר הנס היה שנולדו בה סימני נערות, מה שלא היה בלידת אהרן ומרים, אך מדברי רש"י בסוגיין מבואר שפסק ממנה אורח כנשים, ובלידת משה חזר אליה.

6. בפשטות נקרא טוב משום שנולד מהול והוא גמור, וכמו שפירש רש"י בבראשית [א' ז'] שנאמר כי טוב רק על דבר גמור, ואין אדם נקרא

משרה אמנו, וכתב הרמב"ן שם לתרץ, לפי יסודו הידוע כי רק הניסים הנעשים על ידי נביא שיתנבא כן מתחילה יזכירם הכתוב, ואילו הניסים שנעשים מאליהן כדי לעזור לצדיק או להכרית רשע, ולא הודיע עליהם נביא או מלאך לפני שנעשו, לא יזכרו בתורה ובנביאים, ועיין שם אורך דבריו.

ועוד תירץ הרמב"ן שם, שליוכבד לא פסק אורח נשים מעולם, וגם ילד הקודם, ואין זה פלא כמו אצל שרה שלא ילדה מעולם וחדל

ותחמרה בחמר ובזפת, תנא, שציפתה את התיבה בחימר מכפניו, ובזפת רך מבהוין, כדי שלא יריח אותו צדיק משה, ריח רע של הזפת.

ותשם בה את הילד ותשם בסוף ונחלקו ר"א ור"ש מהו הסוף שיוכבד שמה בו את התיבה, רבי אלעזר אומר שהכוונה היא לים סוף, רבי שמואל בר נחמני אומר שהכוונה ששמה אותו באגם, שמגדלים בו ערבות, יב-ב ואגם נקרא סוף כדכתיב 'קנה וסוף קמלו' שבאגם גדלים קנים שנקראים קנה, וערבות שנקראים סוף.

ותרד בת פרעה לרהוין על היאור.

א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי מלמד שירדה לרהוין מגלולי אביה, והיינו שירדה לטבול בנהר לשם גירות⁽⁸⁾.

וכן הוא אומר וכן מוכח שלשון רחיצה כתוב במקום שמתנקים מעוונות, ממה

שבהיותם קטנים היו "מחבלים את הכרמים", ו"כרמינו סמדר" כשעוד היו הילדים קטנים, והביאום שיבכו עמם ויגלום.

ותקח לו תבת גומא.

ומבארין מאי שנא שלקחה דוקא גומא, אמר רבי אלעזר, מכאן לצדיקים, שממונם חביב עליהם יותר מגופן,⁽⁷⁾ ולכן לקחה חומר זה שעולה זול, על אף שגופו של משה היה משתמר יותר בתיבה של עצים קשים וחזקים, וכל כך למה, למה ממונם חביב עליהם יותר מגופן, לפי שאין פושטין ידיהן בגזל.

רבי שמואל בר נחמני אומר, שלקחה דוקא גומא כי העדיפה דבר רך שיכול לעמוד בין בפני דבר רך ובין בפני דבר קשה, ואילו תיבת עצים קשים, אפילו שמשמרת יותר טוב, יש לה חסרון, שיכולה להשבר אם תתקל בדבר קשה כשתסחף על ידי זרם מים חזק, אבל דבר רך כשנתקל בדבר קשה חוזר לאחוריו.

חביב עליו ביותר, [וכן ביאר גם הגר"ח שמואלביץ ב' כ"ב].

ועוד ביאר שהצדיק מחשיב את ממונו כפקדון מה', שחייב להוציאו כראוי לטובת עניים, ואם אינו שומרו כראוי גוזלו מהעניים, כי למה יתנו לאחד יותר מאחר, אלא ודאי שכל מי שקיבל יותר מכדי צרכו הוא לצורך עניים, ואין לאדם רשות להשתמש בממונו בהרחבה, אלא אם כן משתמש כן גם לגבי עניים.

והגר"א שר ביאר שחביבות הנותן, הקב"ה, על מתנתו, והנותן מתנה רוצה שלא יזדקק לאחר, ולכן מדקדקים בממונם שלא יצטרכו להזדקק לאחר.

8. כך פירש רש"י וכדבריו משמע במדרש משלי

שלם וגמור עד שמל כמבואר במדרש תנחומא פרשת תזריע. [ועיין במד"ר דברים [ס"פ י"א] שנולד כך מפני שהוא בן עמרם שנולד בעטיו של נחש, ולכן הוא שלם בכל כוחותיו].

ומהרי"ל דיסקין ביאר, שטוב היה למשה שנולד מהול, כי היה משבט לוי שהיו מלים גם במצרים, [כמבואר בספרי בזאת הברכה על הפסוק ובריתך ינצורו] ואם היה עמרם מל אותו היה פרסום ולא יכלו להצפינו, וזה הטוב במה שנולד מהול.

7. טעם שחביב עליהם ממונם, כתב במכתב מאליהו [ח"ד 296] שהצדיק משקיע בממונו עמל רב שלא יהא בו חשש גזל, וכמו שאמר יעקב בכל כוחי עבדתי, וכל מה שאדם עמל בו,